

Ірраціоналізм (лат. *irrationalis* — нерозумний) — властивий реліг.-філос. концепціям принцип, що обмежує або заперечує можливості розуму, мислення в пізнавальному процесі людини. Натомість інтуїція, почуття, інстинкт, любов тощо проголошуються визначальними чинниками, джерелами пізнання, дані яких розум лише упорядковує. В історико-філос. контексті наявними є дві інтерпретації І. Йдеться про І. як принцип абс. протиставлення раціональному. Звідси за І. визнається все, що не підкоряється законам логіки. Згідно з другою інтерпретацією І. тлумачиться як тінь розуму, або слід раціонального, яке повинне бути зняте, подолане останнім.

СпО

Ісагоріка (грецьк. *eisagogikos* — вступний; лат. відповідник — *introductio*) — біблієзнавча дисципліна, предмет якої охоплює ряд вступних, підготовчих питань до систематичного екзегетичного та герменевтичного дослідження Біблії. Залежно від конкр. завдань це: питання історії походження та канонізації бібл. книг; з'ясування особливостей істор.-культур. контексту, а також попередній виклад правил тлумачення тексту. Бібліологічним (церк.-дидактичним) відповідником І. є курси «Вступу до Старого Завіту» та «Вступу до Нового Завіту» у церк. навч. закладах.

ГС

Ісайя (давньоєвр. — спасіння Господне) — іуд. пророк, вважається автором однієї з бібл. книг. Дівав у 8 ст. до н.е.; за переказом був страчений. Витлумачував поневіряння євреїв як справедливу кару за нечестя; провіщав шасливе майбутнє тим, хто шанує Бога. Для християн є важливими пророцтва І. про майбутнього Месію. Бібл. критика вважає книгу І. твором принаймні 3-х авторів, які жили у різні часи — як перед, так і під час Вавил. полону.

ГС

Ісихазм (від грецьк. *hesychia* — відчуженість, німотність) — містико-аскетичне вчення, що лежить в основі східнохрист., правосл. чернечої духовності. Після 14 ст. набуло значного поширення серед вітч. чернецтва. Його суть: через міст. споглядання у чернечому подвижництві може бути досяг-

нутий вищий ступінь пізнання — споглядання сутності речей, бачення нествореного світла, богопізнання. І. заперечує пізнання Бога з допомогою інтелекту. Ідейні предтечі І. — Макарій Єгипетський, І.Лествичник, І.Сирін та ін. Теоретики пізнювізант. І. — Г.Синаїт, Г.Палама, М.Кавасила. В 14 ст. ідеї І. були проголошені офіц. у Візантії, а Г.Палама причислений до лику святих. Популяризатори І. в Україні — митрополити Феогност, Кіпріан (14 ст.), Г.Цамблак (15 ст.), а також Києво-Печерський монастир.

КВ

Іслам (араб. — покірність, віддання себе Богу) — одна з світових релігій. Виник у 7 ст. в Аравії і багато в чому визначив історію, ідейне і культур. життя значної частини населення Азії, Африки і частково Європи у серед. віки, новий і новітній час. Характерною ознакою І. є його роль як соціального і культур. регулятора. В мусульм. громаді всі сторони життя людини і суспільства регламентовані релігією. У власне реліг. плані народження І. пов'язане як з впливом і розвитком монотеїстич. релігій — іудаїзму і християнства, так і з еволюцією реліг. свідомості жителів Аравії. В цю ж епоху виникають нові форми сусп. і духовного життя, активно йде процес етнічної і культур. консолідації арабів, формується єдина араб. мова. Переважна увага ранніх мусульман до питань права і зовн. обрядовості знайшла відображення у п'яти основах віровчення: визнання єдинобожжя і пророчої місії Мухаммеда, молитва (саят), піст (саум), податок на користь бідних (закят) і паломництво (хаджж). Ідейні розходження серед мусульман призвели до того, що вже у середині 8 ст. в І. утворилось не менше п'яти основних реліг.-політ. угруповань. Це — харіджити, шіїти, мурджиїти, мутазиліти і суніти. Кожне з угруповань відстоювало своє вчення як єдино вірне, звинувачуючи своїх супротивників у відході від істинної віри. Проблема правочинності стала однією з центр. проблем мусульм. богослов'я. Теократичний характер вчення Мухаммеда й досі є ідеалом «мусульм. правління», стверджує неподільність духовної і світської влади в руках глави му-